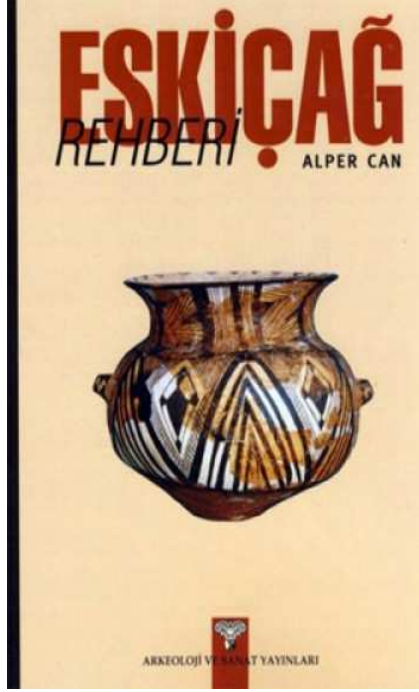

Alper CAN, **Eskiçağ Rehberi**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2011, 633 sayfa, ISBN: 978-605-396-136-9.

Hüseyin ÜRETEN*

Alper CAN tarafından kaleme alınan "*Eskiçağ Rehberi*" adlı eser, yazarın da "*Çalışma Hakkında*" adlı kısımda belirttiği üzere, zaman olarak MÖ. 4. bin yılın sonlarında yazının bulunuşundan MS. 313'te yayınlanan Milano Fermanı'na kadar geçen süreyi kapsar. Bu sürenin dışında kalmasına rağmen Anadolu'daki bazı önemli tarihöncesi yerleşimler de (*Acemhöyük*, s.11; *Alacahöyük*, s.29; *Çatalhöyük*, s.144...vb.) esere dâhil edilmiştir. Kapsama giren coğrafik bölgeleri bir çırpıda söylemek gerekirse kısaca Akdeniz Dünyası denebilir. Ancak antik çağdaki Akdeniz dünyasının ırmaklar vasıtasıyla erişilebilen karaların iç kısımlarını da kapsadığını akılda tutmak gerek. Yani sınırlar Akdeniz kıyılarından güneyde ve kuzeyde biraz daha içerilere uzanır. Ayrıca ilk kentlerin, ilk devletlerin kurulduğu bölge olan Mezopotamya'nın

böyle bir eserde kapsam dışı kalması düşünülemez. Böylelikle İber Yarımadası ile Hazar Denizi arasında kalan bölge yani Kuzey Afrika da dâhil edilecek şekilde çizilecek elips coğrafik kapsamı oluşturmaktadır. Doğu sınırını ise Hazar Denizi ile Basra Körfezi arasında çizilen çizgi oluşturuyor. Bu yüzden Part Krallığı ve Baktria ile ilgili maddeler kapsam dışında bırakılmıştır. Ayrıca birçok eksikler barındırsa da konuyla ilgili coğrafi adlar (*nehir* [*Euphrates*, s.187; *Maiandros*, s.343...vb], *dağı* [*Latmos*, s.322; *Tmolos*, s.580...vb]) da esere dâhil edilmiştir.

Okuma bütünlüğünün bozulmaması amacıyla eserin maddeleri arasında ağırlık Eskiçağ ile ilgili kişiler (*Arnuwanda I, II, III*, s.87; *Drakon*, s.166...vb), kentler (*Aleksandreia ad Issum*, s.32; *Magnesia ad Meandrum*, s.342...vb), savaşlar (*Kadeş Savaşı*, s.267; *Peloponnesos Savaşları*, s.426-428...vb) ve tanrı(ça)lara (*Osiris*, s.410; *Zeus*, s.612...vb) verilmiş, konu ile

* Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı – Aydın. hureten@adu.edu.tr

ilgili arkeolojik terimler (*akropol*, s.28; *höyük*, s.246...vb), siyasi (*Dört Yüzler Meclisi*, s.166...vb), sosyal (*Deme*, s.151...vb) ve dinsel (*Panionion Birliği*, s.417...vb) hayata ilişkin kuruluşlar da kısa maddeler şeklinde verilmiştir.

Yine yazarın belirttiği üzere, eserde madde adlarının yazımında Türkçe yazım kurallarına dikkat edilmiş, Sayın Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu'nun salık verdiği kurallar uygulanmaya çalışılmıştır. Kişi ve kent isimlerinin ait oldukları eski dillerdeki yazımları esas alınmıştır. Örneğin Hippokrat yerine Hippokrates (s.240-241) kullanılmış. Alfabemizde olmayan X (khi) harfi -ks sesleri ile karşılanmış. Dilimizde yerleşmiş bazı isimler ise bu halleri ile alınmıştır. Örneğin Ephesos yerine Efes (s.170-171), Aleksandreia yerine İskenderiye (s.262) gibi. Aynı şekilde yazılan kişi adlarında ise sıralama zaman dizimine göre yapılmış. Ve kelime başlarına konulan yıldız (*) işareti, o kelimenin eser içinde kendi adıyla ayrı madde ile açıklandığını gösterir. Aynı yazılışa sahip maddelerde sıralama zaman dizimine göre yapılmıştır. Eserde kullanılan kısaltmalar da s. 7'de verilmiştir.

Şekil, Düzen ve Kuruluş:

Değerlendirmeye çalıştığımız eser şu bölümlerden oluşmaktadır:

Çalışma Hakkında (s.5-6),

Eserde Kullanılan Kısaltmalar ile Referans Kaynaklara İlişkin Kısaltmalar (s.7-8),

Maddeler (A-Z) (s.9-613),

Ekler

Ek 1: Dönemlere Göre Zaman Dizini (s.616-617),

Ek 2: Yıllara Göre Zaman Dizini (s.618-620),

Kaynakça (s.621-633).

İçerik ve Kapsam:

Alper CAN tarafından kaleme alınan "*Eskiçağ Rehberi*" adlı eser, yukarıda da belirttiğimiz gibi, zamansal olarak MÖ. 4. bin yılın sonlarından yazının bulunuşundan MS. 313'te yayınlanan Milano Fermanı'na kadar geçen süreyi; mekânsal olarak da coğrafik bölgeleri bir çırpıda söylemek gerekirse Akdeniz Dünyası'nı kapsamaktadır.

Bildiğimiz üzere tarihin çağlara ayrılmasında müracaat edilen mevcut üçlü sistem, tarih biliminin en önemli paradigmalarından ya da ön kabullerinden biri olmuştur. Gerek akademik gerekse amatör tarih çevreleri bu ön kabullerinden hareket ederek tarihi süreci Eskiçağ, Ortaçağ ve Yeniçağ şeklinde dönemlere ayırmaktadırlar. Dolayısıyla tarih alanında mesleki ihtisaslaşma ve ilgili çalışmalar da yine buna göre yapılmaktadır. Bu durumda, insanlık tarihinin ortak bir paydası haline gelen bu üçlü sistem, esas itibarıyla, kalıcı etkileri öncelikle yazının bulunması, kent uygarlığının oluşması, devlet kavramı ve teşkilatının gelişmesi ve güçlü bir zihinsel kültürün ortaya çıkması gibi noktalar üzerine yoğunlaşan Eskiçağ tarihi ile başlamaktadır.

Eskibatu (Eski Hellen ve Roma) araştırmaları alanındaki tüm temel disiplinleri değerlendiren ve genel nitelikte bir giriş kitabı olan "*Eskibatu Ta-*

rihi I: Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya kitabının yazarı olan Sayın Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu'ndan alıntı yaparsak; "3.500 yıllık bir süre ile Eskiçağ tarihi, 5.000 yıllık insanlık tarihinin üçte ikisinden fazla bir bölümünü kapsamaktadır. Bu uzun süre içinde oluşmuş Eskiçağ kültürleri ise nitelikleri gereği olarak genellikle iki gruba ayrılmaktadırlar: Bunlardan kronolojik bakımdan esas itibarıyla daha eski olan ve genel olarak "Eskidoğu" diye adlandırılan grupta Eski Önasya (Mezopotamya, Suriye-Filistin, İnan ve Anadolu) ve Eski Mısır kültürleri; genel olarak "Eskibati" diye adlandırılan ikinci grupta ise Ege-Hellen kültürleri, Büyük İskender'in açtığı Hellenizm devri kültürü ve İtalya-Roma kültürleri yer almaktadırlar". (1997: 12)

Bu bağlamda incelemesini yaptığımız "Eskiçağ Rehberi" adlı eser, Eskiçağ tarihi alanında "rehber kitap" yazmanın da ne denli zor olduğunu açıkça göstermektedir. Gerçekten bu türde bir kitap, bilindiği gibi, en başta geniş kapsamlı ve güncel nitelikte kaynak taraması gerektirmektedir.

Evet, yazarın da belirttiği gibi, batı dillerinde Eskiçağ'a dair yayımlanmış pek çok telif eser, ansiklopedi ve sözlük olmasına karşın ne yazık ki Türkçede henüz bu tip eserler az sayıdadır. Ve bu eksiklik de söz konusu rehber eserin vücuda getirilmesinde en büyük sebep olabilir. Ancak eser her ne kadar değişik alanlardan araştırmacıların birkaç farklı kaynaktan ulaşabilecekleri bilgileri tek bir eserde bulabilecekleri nitelikte olsa da, ne yazık ki, bana göre yazarın belirttiği gibi Real-Encyclopadie'nin Türkçedeki benzerinin öncülü olabilecek kadar nitelikli bir eser değildir.

Bilindiği üzere, yayınlarda RE olarak kısaltılan ve kısaca Pauly-Wissowa diye anılan Real-Encyclopadie der Classischen Altertumswissenschaft (Stuttgart [daha sonra München] 1893 vd) tüm Eskiçağ'ın en seçkin ve en kapsamlı ansiklopedisidir. August Pauly tarafından kurularak, George Wissowa tarafından yeni biçimiyle yayımlanmaya başlayan, daha sonra Wilhelm Kroll, Karl Mittelhaus ve Konrat Ziegler tarafından sürdürülen RE, geçirilen iki dünya savaşına rağmen planladığı şekilde yürütülmüş ve 1980 yılında 84. cildin yayımlanması ile amacına hemen hemen ulaşmış olan anıtsal bir başarıdır. Eski ciltlerindeki bilgiler kısmen eskimiş olmakla birlikte, modern Eskiçağ bilgilerinin belkemiğini oluşturmakta, değişik ülkelerden Eskiçağ bilimcilerinin çalışkanlık ve özenini yansıtan, bazıları ayrı birer kitap olabilecek derecede geniş tutulmuş olan maddeler, tüm önemli kaynak ve modern literatür bilgilerini içermektedir.

İşte, bu bakımdan pek çok eksiklikler barındıran, zaman ve coğrafya olarak bu denli geniş çaplı bir çemberi kapsamayı amaçlayan "Eskiçağ Rehberi" ne yazık ki, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü -Latin Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı- mezunu bir Eskiçağ (Eskibati) Tarihi doçenti olarak bana göre Real-Encyclopadie der Classischen Altertumswissenschaft'ın Türkçedeki benzerinin öncülü olamaz. Nitekim eser, esas uzmanlık alanı Dış Hekimliği olan Arkeoloji Ana Bilim Dalı'nda lisansüstü eğitime devam eden bir doktora öğrencisi tarafından yazılmıştır. Bu bakımdan da söz konusu eser pek çok eksikliği bünyesinde barındırmaktadır.

Sonuç

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, eser ağırlıklı Eskiçağ ile ilgili kişiler, kentler, savaşlar ve tanrı(ça)lara verilmiş maddeler üzerine kurulmuştur. Ayrıca konuyla ilgili arkeolojik terimler, siyasi, sosyal ve dinsel hayata ilişkin kuruluşlar da, okuma bütünlüğünün bozulmaması amacıyla kısa maddeler şeklinde verilmiştir. Böylece “Eskidoğu” ve “Eskibatı” tarihi alanlarında araştırma yapmak isteyenlere deyim yerindeyse bir tür rehberlik hizmeti verilmek istenmiştir.

Eserde maddeleri daha sonra “Ek 1: Dönemlere Göre Zaman Dizini (s.616-617) ve Ek 2: Yıllara Göre Zaman Dizini (s.618-620)” adı altında kronolojik listelerden oluşan EKLER (s.616-620) izlemekte. Nihayet Kaynakça (s.621-633) bölümünde, öncelikle Antik Kaynaklar başlığında esas itibarıyla nedense sadece Eskibatı tarihinin filolojik kaynak türüne ilişkin sınırlı kapsamda bibliyografik bilgiler verilmiştir. Daha sonra da Yabancı Dildeki Kaynaklar ve Türkçe Kaynaklar başlıkları altında, yabancı dillerde ve Türk dilinde kaleme alınmış olan genel nitelikli ya da değişik konu ya da problemlere ilişkin “seçme” (!) modern literatür yine nedense yazar soyadına göre alfabetik düzen içinde değil de alışık olmadığımız bir şekilde numaralandırılarak eser adlarına göre gelişigüzel bir sıra ile çok dar bir kapsamda verilmiştir.

Sonuç olarak, bu türde bir kitaba Türk dilinde çok az rastlanıyor olması nedeniyle, Alper CAN’ın kaleme aldığı “Eskiçağ Rehberi” adlı eser, bünyesinde pek çok eksikliği barındırmasına rağmen Eskiçağ tarihi araştırmacı ve öğrencilerinin yanı sıra tarihi coğrafyacı, klasik arkeolog gibi Eskiçağ bilimcilerinin ve öğrencilerinin yararlanabilecekleri bir eserdir.

Bundan sonra başka yazarlar tarafından Türk dilinde kaleme alınacak, aynı türden eserlerin de bu çalışmanın deneyiminden yararlanarak çok daha iyi hazırlanabilecekleri kanısındayım.

Yararlı olması dileğiyle...